

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

A1. A

1. Σωστό «οί γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς»
2. Σωστό «ἐκ γὰρ τοῦ κιθαρίζειν.....ἐκ δὲ τοῦ κακῶς κακοί.»
3. Λάθος «ἀλλὰ πάμπλου, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν.»

β. 1. Η αντωνυμία αὐτό αναφέρεται στη φράση «οί γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοὺς, καὶ τὸ μὲν βούλημα παντὸς νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν»

2. Η αντωνυμία τούτων αναφέρεται στη φράση «Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι»

B1. Ο Αριστοτέλης προβαίνει στην παρουσίαση παραδειγμάτων για να δείξει ότι, όπως και στις τέχνες, έτσι και στις αρετές η απόκτησή τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συναλλάσσονται μεταξύ τους (κοινωνικές σχέσεις), το πώς αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους και πώς διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους. Επίσης, παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι. Ειδικότερα, το πρώτο παράδειγμα «πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι» αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων, δηλαδή σε όλων των μορφών τις συναλλαγές, συμβόλαια, συμφωνίες, πρωτίστως τις οικονομικές. Αυτού του είδους οι σχέσεις των συμπολιτών μεταξύ τους δεν είναι για τον Σταγειρίτη ένα επιμέρους ή περιορισμένης σημασίας ζήτημα μέσα στην κοινωνία. Είναι η συγκεκριμενοποίηση της αλλαγής, της ανταλλακτικής σχέσης μεταξύ των συμπολιτών. Και η σχέση αυτή είναι ιδρυτική και συστατική για την κοινωνία. Επιτυγχάνεται, κατεξοχήν, με τον εξισωτικό για τα προϊόντα και τις υπηρεσίες ρόλο του νομίσματος (χρήματος). Κατά προέκταση, τα συναλλάγματα είναι ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης και εμφάνισης ηθικών σχέσεων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του. Με το δεύτερο παράδειγμα «πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐθιζόμενοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοὶ» ο Αριστοτέλης αναφέρεται σε όλα όσα προκαλούν φόβο (φοβερὰ). Ως προς το πάθος του φόβου συναντώνται οι ηθικές στάσεις (ἕξεις) της ανδρείας, της δειλίας και του θράσους (και οι αντίστοιχοι ανθρώπινοι τύποι). Έτσι μας δείχνει ο φιλόσοφος ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίξοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Επομένως αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί. Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη. «Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σῶφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐτῶσι

έν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἷ δὲ ἐκ τοῦ οὕτωςί.»). Ο ὅρος ἐπιθυμία ορίζεται ως η βασική βιολογική και ψυχολογική λειτουργία του ανθρώπου: κυριότερες μορφές της είναι στον Αριστοτέλη η επιθυμία για τροφές και η σεξουαλική επιθυμία. Ως τέτοια η ἐπιθυμία είναι ἀπό ηθική ἀποψη ουδέτερη. Η διαχείρισή της ὅμως, τονίζει ο φιλόσοφος, ἔχει μεγάλη σημασία. Ἄνθρωποι που δεν μπορούν καθόλου να ελέγξουν τις ἐπιθυμίες τους χαρακτηρίζονται ἀκόλαστοι, ἐνῶ στο ἄλλο ἄκρο, της παντελούς ἀδιαφορίας, βρίσκονται οί ἀναίσθητοι· στη μέση βρίσκονται οί σῶφρονες, ὅσοι δηλαδή διατηροῦν σῶας τας φρένας και ελέγχουν λογικά τις ἐπιθυμίες τους. Επίσης η ὀργή είναι η δυνατή ἐπιθυμία να πάρουμε ἐκδίκηση για μια συμπεριφορά που ἐκτιμούμε ὅτι ἀπαξίωσε ἐμᾶς προσωπικά ἢ τους οἰκείους μας· η ἀπαξίωση αὐτή μας προκαλεῖ βέβαια στενοχώρια, πόσο μάλλον ὅταν είναι (ἢ θεωρούμε πως είναι) τελείως ἀνάρμοστη και ἀδικαιολόγητη. Η ὀργή στρέφεται κάθε φορά ἐνάντια σε συγκεκριμένα πρόσωπα. Στο πάθος της ὀργῆς ἀντιστοιχοῦν οί ἐξῆς ηθικές στάσεις: ὀργιλότης, ἀναισθησία, πρᾶότης (και οί ἀντίστοιχοι ἀνθρώπινοι τύποι). Με αὐτό ο Αριστοτέλης ἐξηγεῖ ὅτι ο τρόπος με τον οἰοῦ ἀντιμετωπίζουν οί ἄνθρωποι τον ἴδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις ἐπιθυμίες και τις ὀρμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Ἄν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να ἐκλογικεύουν τις ἐπιθυμίες και τις ὀρμές τους, γίνονται συνετοί και πᾶοι, ἀν ὄχι, ἀσύδοτοι και οξύθυμοι. Συνεπῶς, ο τρόπος με τον οἰοῦ οί ἄνθρωποι διαχειρίζονται αὐτά τα πεδία ἐκδήλωσης της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητά τους.

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεῖ την ἀναλογία «οὔτω δὴ και» , για να τονίσει ὅτι ὅπως για την ἐκμάθηση των τεχνῶν είναι ἀπαραίτητος ο ἐθισμός σε κατάλληλες ἐνέργειες, ἔτσι και για την κατάρτηση των ηθικῶν ἀρετῶν ἔχει σημασία η ἐπανάληψη ἴδιων πράξεων («οἷ μὲν ἐκ τοῦ οὕτωςί ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἷ δὲ ἐκ τοῦ οὕτωςί.»).

Επίσης κυριαρχοῦν οί ἀντιθέσεις «οἷ μὲν δίκαιοι οἷ δὲ ἄδικοι» «φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν» «οἷ μὲν ἀνδρείοι οἷ δὲ δειλοῖ» «οἷ μὲν σῶφρονες ... οἷ δ' ἀκόλαστοι» «οἷ μὲν πᾶοι ... οἷ δ' ὀργίλοι» «οἷ μὲν ἐκ τοῦ οὕτωςί ≠ οἷ δὲ ἐκ τοῦ οὕτωςί» , που τονίζουν τους δύο ἀντίθετους τρόπους συμπεριφοράς που μπορεί να ἐκδηλώσει ο κάθε ἄνθρωπος.

B2. Ο Αριστοτέλης στο ἀπόσπασμα «Μαρτυρεῖ δὲ και τὸ .....ἀγαθοῖ ἢ κακοῖ.» χρησιμοποιεῖ το παράδειγμα των νομοθετῶν, για να ἀποδείξει ὅτι οί ηθικές ἀρετές δεν ὑπάρχουν μέσα μας ἐκ φύσεως, ἀλλά τις ἀποκτούμε μέσω της ἀσκησης και του ἐθισμού σε ηθικές πράξεις. Οί νομοθέτες προσπαθοῦν να κάνουν τους πολίτες να ἀποκτήσουν την ηθική ἀρετή με τον ἐθισμό. Την ἴδια ἀποψη διατυπώνει και ο Ρουσό στο δοθέν ἀπόσπασμα. Ο νομοθέτης κατὰ τον Ρουσό, οφείλει να ἀλλάξει και να μεταμορφώσει την φύση των ἀνθρώπων . Είναι ὑποχρεωμένος δηλαδή να ἀπομακρύνει με τη θέσπιση των νόμων τα ἀτομικά και ἀυτοτελή στοιχεῖα του ἀτόμου και ἄρα να λειτουργεῖ ηθικοπλαστικά μέσα στα ὅρια της πόλης.

Αναλυτικότερα, ο Αριστοτέλης θεωρεῖ ὅτι βασικός στόχος και ἐπιδίωξη των νομοθετῶν είναι να κάνουν τους πολίτες να ἀποκτήσουν την ηθική ἀρετή μέσω του ἐθισμού σε ἀνάλογες πράξεις και συμπεριφορές («οἷ γὰρ νομοθέται τοὺς πολίτας ἐθίζοντες ποιοῦσιν ἀγαθοῦς, ...»). Στο ἐπιχείρημα αὐτό ἐντοπίζεται και η γενικότερη ἀντίληψη των ἀρχαίων Ἑλλήνων ὅτι ο νόμος δεν ἀποβλέπει ἀπλῶς στην ἀποτροπή και τιμωρία των παραβατικῶν συμπεριφορῶν, ἀλλά παιδαγωγεῖ διὰ βίου τους πολίτες και τους ὀδηγεῖ σε ἐπαινετές

συμπεριφορές. Με αυτό τον τρόπο ο νόμος λειτουργεί ως ισχυρός παράγοντας ενότητας και συνοχής μέσα στην κοινωνία. Την ίδια άποψη διατυπώνει και ο Ρουσό , αφού παρουσιάζει τον νομοθέτη ως τον υπεύθυνο που θα αλλάξει τη φύση των ανθρώπων , θα τους κάνει να συνειδητοποιήσουν ότι ανήκουν σε ένα ευρύτερο σύνολο , μέσα στο οποίο θα δραστηριοποιούνται και τελικά θα ορίζουν τον εαυτό τους όχι ως άτομα ,παρά ως πολίτες του συνόλου στο οποίο ανήκουν «Οποιος τολμά...ύπαρξή του. » Τέλος ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει τον παιδαγωγικό ρόλο των νομοθετών , αφού αυτοί θα διδάξουν μέσω των νόμων στους πολίτες την αποδεκτή συμπεριφορά και μάλιστα θα επηρεάσουν και το ίδιο το πολίτευμα.« ὅσοι δὲ μὴ εὖ αὐτὸ ποιοῦσιν ἀμαρτάνουσιν, καὶ διαφέρει τούτῳ πολιτεία πολιτείας ἀγαθὴ φαύλης.» Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στον δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή. Και ο Ρουσό διατείνεται ότι οι νομοθέτες όχι απλά ορίζουν την ύπαρξη του ανθρώπου μέσα στα όρια της πόλης αλλά της προσδίδουν και ηθική ποιότητα «να αντικαταστήσει .....ενός συνόλου».

B3. 1.απαράλλαχτα

2. απαλλαγή

3.εναλλαγή

4. ανταλλαγή

5.αδιάλλακτες

B4.1.β

2.α

3.β

4.β

5.α

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Γ1. Όταν αποκτήσαμε παιδί, η μητέρα το θήλαζε· ὅποτε έπρεπε να το πλύνει, για να μη κινδυνεύει κατεβαίνοντας από τη σκάλα, εγώ από τη μια έμενα πάνω, οι γυναίκες από την άλλη κάτω. Και τόσο πια ήταν συνηθισμένο, ώστε πολλές φορές η γυναίκα μου πήγαινε κάτω για να κοιμηθεί με το παιδί, για να του δίνει τον μαστό και να μην κλαίει. Και αυτά για πολύ καιρό γίνονταν έτσι, και εγώ ποτέ δεν την υποπετεύθηκα, αλλά φερόμουν με τόση αφέλεια, ώστε νόμιζα ότι η γυναίκα μου ήταν η πιο συνετή από όλες (τις γυναίκες) στην πόλη.

Γ2. Μετά την ξαφνική επιστροφή του άνδρα, η γυναίκα καθώς είχε μέσα στο σπίτι το συγκεκριμένο πρόσωπο, προσποιείτο ότι δεν ήθελε να κατέβει να θηλάσει το παιδί το οποίο έκλαιγε. Υποκρινόταν τη χαρούμενη από την επιστροφή του συζύγου. Όταν πια εκείνος

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΩΝ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ 2023

οργίστηκε και της ζήτησε να κατέβει, εκείνη υποκρίθηκε ότι θύμωσε με το αιτιολογικό ότι ο σύζυγός της επιθυμούσε να ερωτοτροπήσει με τη νεαρή δούλα, όπως είχε κάνει παλιότερα, όταν μέθυσε. Εκείνος γελούσε, όμως αυτή σηκώθηκε και προσποιούμενη ότι παίζει, βγήκε και έκλεισε την πόρτα, αφήνοντάς τον μέσα.

Γ3. α. πρό, πρότερον

β. Καὶ ἡμεῖς μὲν ἐγελῶμεν, ἐκεῖναι δὲ ἀναστᾶσαι καὶ ἀπιοῦσαι προτιθέασιν(ν) τὰς θύρας.

Γ4. α. ἡμῖν= δοτική προσωπική κτητική στο υπαρκτικό ἐγένετο

καθευδήσουσα= επιρρηματική-τελική μετοχή συνημμένη στο υποκείμενο ἡ γυνή

ὡς τὸ παιδίον= εμπρόθετος προσδιορισμός κατεύθυνσης σε πρόσωπο στο **καθευδήσουσα**

αὐτῷ= ἔμμεσο αντικείμενο στο **διδῶ**

κλᾶον= κατηγορηματική μετοχή στο ενν. υποκείμενο (**τὸ παιδίον**)

ἀσμένη= επιρρηματικό κατηγορούμενο τρόπου στο ἡ δὲ

ὡς ἔορακυῖα= αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας συνημμένη στο ἡ δὲ.

Γ4. β. Ὡ γύναι, ἄπιθι καὶ δὸς τῷ παιδίῳ τὸν τιθόν.

ΤΙΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ Ο ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΤΩΝ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΩΝ

«ΟΜΟΚΕΝΤΡΟ» ΦΛΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

www.floropoulos.gr